

УДК [654.197:7.071]:378

Аліна Лісневська

РЕЖИСЕРСЬКО-ОПЕРАТОРСЬКІ АСПЕКТИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ТЕЛЕВІЗІЙНИХ РЕПОРТЕРІВ

У статті зосереджено увагу на режисерсько-операторських аспектах підготовки телевізійних репортерів, що здійснюється завдяки зміцненню міждисциплінарних зв'язків у процесі навчання. Професійній діяльності телевізійних репортерів властиві високий рівень ситуативності, комплексний підхід до вирішення завдань із використанням не тільки журналістських, але й режисерських та операторських знань та навичок. У зв'язку з підвищенням ролі зорового ряду на екрані, особливою характеристикою професіоналізму телевізійного репортера повинна стати звуко-зоровість – викладення телерепортажу у логічній послідовності визначених та побудованих кадрів. У статті визначено стрижневі поняття у змісті фахових дисциплін, складено глосарій телевізійного репортера, що сприятиме структуруванню понять і зв'язків у галузі телевізійної журналістики, режисури, операторської майстерності, а також безпосередньо телевізійного репортерства.

Ключові слова: телевізійний репортер, звуко-зоровість, зоровий ряд, міждисциплінарні зв'язки, якість вищої професійної освіти.

У розвитку системи вищої професійної освіти виняткового значення набуває підвищення професійного рівня майбутніх фахівців мас-медіа, зокрема телебачення – найпотужнішого з аудіовізуальних засобів масової інформації. Виш зараз повинен не лише озброїти студентів знаннями, уміннями та навичками, але й поєднати їх із професійними й особистісними якостями, а вища професійна освіта має бути зорієнтована на формування готовності випускника до здійснення продуктивної професійної діяльності та прагнення до самовдосконалення. Питання сучасної вищої професійної освіти на сьогодні перебувають у полі зору багатьох учених, серед яких І. Бех, А. Вербицький, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Ничкало, О. Олексюк, О. Пехота, В. Попков, В. Серіков, Ю. Татур та ін. Різні аспекти розвитку телебачення, телевізійної журналістики та відповідної системи вищої освіти розглядають у роботах українські та зарубіжні автори Р. Борецький, Я. Засурський, В. Здоровега, Г. Кузнецов, І. Мащенко, І. Михайлін, А. Москаленко, Є. Прохоров, В. Різун, Л. Світлич та ін.

У сучасній соціокультурній ситуації триває процес трансформування феномену знання, посилюється увага до навчання студентів у нових професійних, технологічних та управлінських умовах. Сучасний фахівець повинен «не чекати інструкцій, а починати своє професійне життя з уже сформованим творчим, проектно-конструкторським і духовно-особистісним досвідом. У свою чергу структура освіти знань не налаштована на цю функцію» [2, 9]. Професійна діяльність телевізійних репортерів орієнтована насамперед

на практичну роботу, для якої властивий високий рівень ситуативності, комплексний підхід до вирішення завдань із використанням не тільки журналістських, але й режисерських та операторських знань та навичок.

Підготовка телевізійних репортерів сьогодні здійснюється не лише на журналістських факультетах класичних університетів (як це було раніше), але й на факультетах, що готують зазначених фахівців із телевізійних спеціальностей «Мистецтво». Пов'язано це передовсім із особливостями професійної діяльності телевізійного репортера, яка складається з тріади спеціалізацій «журналіст – оператор – режисер», що у свою чергу відображає не тільки журналістську, але й екранну природу цієї професії. Таким чином, сьогодні модель діяльності цих фахівців є інтеграцією різних професійних якостей і підкреслює значимість візуального результату їх професійної діяльності. Усе це підтверджує комплексність процесу підготовки зазначених фахівців і сучасного трактування професії «телевізійний репортер» взагалі.

В. Цвік приділяє увагу тому, що «під час розвитку форм масово-інформаційної діяльності кількість спеціальностей, а тим більше спеціалізацій у рамках єдиної журналістської професії збільшується, але як би далеко не знаходились одна від одної ці спеціалізації, зберігається та стає значнішою сукупність загальнопрофесійних властивостей» [8, 288]. Згідно з цим Л. Світич та А. Ширяєва вважають, що «у професійній освіті відбувся важливий прорив у підготовці спеціалістів для новинарної журналістики та в навчанні репортерських навичок» [6, 17].

Фахова підготовка телерепортера базується на практико-орієнтованій моделі вищої професійної освіти, проте удосконалення майстерності телерепортера щільно пов'язане з формуванням професійного мислення. Досвід із фахової підготовки телевізійних репортерів і дослідження їхньої практичної діяльності показали, що професійне мислення зазначених спеціалістів не сформоване на належному рівні, а саме: недостатньо розвинуте вміння професійно осмислити ситуацію (подію), розкрити її сутність і висловити не лише вербально, але й візуально, створюючи адекватний журналістський текст та моделюючи відеоряд з використанням потужних можливостей екрану.

Телевізійний репортер має справу з інформацією, яку людина сприймає як достовірну насамперед через екранне зображення. Учені-психологи довели, що інформаційні можливості кожної з чотирьох знакових систем – вербальної, кінетичної, музичної і графічної (зображальної) – не однакові. Згідно з цим, Л. Світич підкреслює, що «вихоплені, ізольовані деталі зображення, перебільшення окремих фактів ведуть до некритичного засвоєння інформації в цілому. Динамічні (рухомі) зображення сюжету сприймаються як істинні, відображають життя „як воно є” й можуть підсвідомо протиставлятися мовному коментарю як оціночній частині цієї інформації. А оскільки текст журналіста з найбільшою очевидністю виражає його точку зору, у зображальному ряді здійснюється інтуїтивний відбір деталей, що суперечать цій точці зору» [7, 225]. На думку А. Москаленко, «завдяки здатності телебачення відображувати дійсність за допомогою звуко-зорової мови все інтенсивніше виявляється

інтегральна якість системи – емоційність... Телебачення прагне до прискорення передачі новини, *підвищення ролі зорового ряду на екрані*, а також до подання аудиторії першої оцінки актуальних подій» [5, 277].

Феноменальна природа мови екрану дає змогу створити унікальний ефект присутності, а найголовніше – телевізійний репортаж за своєю природою є надійнішою телевізійною інформацією, у яку глядач вірить одразу. І. Михайлін наголошує, що «створюючи ефект присутності глядача на місці події, тележурналістика новин виступає найбільш об'єктивним інформаційним джерелом, вона передбачає використання майстерного монтажу, чергування близького і далекого планів, темпоритмічної організації матеріалів, змістовного текстового ряду, умілого коментування зорових образів ведучим. За допомогою телеекрана індивід ніби сам бере участь у події, спостерігає за фактами і явищами, із власних спостережень черпає висновки, а тому й довіряє найбільше телебаченню» [4, 69]. Отже, особливою характеристикою професійного мислення телевізійного репортера має стати звуко-зоровість, тобто моделювання на місці подій не тільки текстової структури репортажу, але й викладення його глядачеві у логічній послідовності визначених та побудованих кадрів. Все це належить до режисерсько-операторських аспектів роботи фахівця та формування специфічних навичок, зокрема на основі інтеграції наукового знання. Цей процес повинен супроводжуватися зміцненням дисциплінарних зв'язків.

Інтегрована система навчання «дозволяє скоротити термін професійного навчання (за рахунок виключення дублювання матеріалу, акцентування уваги на основному, суттєвому) й досягти 25–30 % економії обсягу освітніх послуг і матеріальних витрат» [1, 40]. Міждисциплінарні зв'язки не тільки дають можливість установити своєрідні «містки» між навчальними дисциплінами, але й на основі спільності змісту цих дисциплін побудувати цілісну систему навчання, що є важливою умовою й результатом комплексного підходу, який дозволяє виокремити як основні елементи змісту освіти, так і взаємозв'язки між навчальними предметами.

На підставі наявної моделі професійної діяльності телевізійного репортера освітньо-кваліфікаційною характеристикою визначено узагальнену структуру праці та затверджено навчальний план підготовки зазначеного фахівця, куди входить блок фахових дисциплін, у тому числі «Мистецтво теле-, фоторепортажу», «Основи тележурналістики», «Основи режисури», «Операторська майстерність», а також низка навчальних та виробничих практик. Ураховуючи синкретичність професії телевізійного репортера, яка складається з професійних рис журналіста, режисера й оператора, а також має низку власних специфічних особливостей, вважаємо, що акцентувати увагу на міждисциплінарних зв'язках необхідно в межах блоку зазначених дисциплін. У результаті вивчення фахових дисциплін майбутній телерепортер повинен бути готовий до виконання творчо-технологічної й виробничо-управлінської діяльності, а засвоєнню матеріалу значною мірою сприяють міждисциплінарні зв'язки.

Однією з умов формування наукових понять на міждисциплінарній основі є необхідність забезпечення наступності й безперервності в розвитку понять. У нашому науковому дослідженні [3] завдяки допомозі викладачів з фаху було визначено стрижневі поняття у змісті фахових дисциплін, найбільш значущі для майбутньої професійної діяльності телерепортерів, та складено глосарій телевізійного репортера, що допомагає структурувати й моделювати поняття і зв'язки галузей телевізійної журналістики, режисури, операторської майстерності, а також безпосередньо телевізійного репортерства.

При вивченні базової дисципліни «Мистецтво теле-, фоторепортажу» використовуються елементи знань з інших дисциплін для розуміння й демонстрації власних положень, теорій тощо. Елементи змісту інших навчальних дисциплін, що формують професійні якості майбутніх телевізійних репортерів, можуть стати основою для паралельного розгляду дійсності й для створення інтегрованих курсів. Наприклад, «Інформаційні жанри на телебаченні» («Мистецтво теле-, фоторепортажу» + «Основи режисури», «Основи тележурналістики»), «Відеовиробництво інформаційного агентства» («Мистецтво теле-, фоторепортажу» + «Основи тележурналістики», «Виробництво відеопродукції: практикум у навчальних майстернях», «Операторська майстерність»), «Режисура інформаційних жанрів на телебаченні» («Основи режисури» + «Мистецтво теле-, фоторепортажу», «Основи тележурналістики»). Такі й аналогічні зв'язки можна й потрібно реалізовувати, що дозволить суттєво підвищити рівень розуміння та глибину вивчення змісту навчальних дисциплін «Мистецтво теле-, фоторепортажу», «Основи тележурналістики», «Основи режисури», «Операторська майстерність».

Отже, при вивченні змісту фахових дисциплін певний блок навчального матеріалу, пов'язаний зі специфікою професійної діяльності майбутніх телерепортерів та формуванням компонентів їхнього професійного мислення, знаходив своє відображення у відповідних розділах навчальних програм цих курсів. Так, у курсі «Мистецтво теле-, фоторепортажу» ми акцентували: *синкретичність* професії телевізійного репортера (журналіст–оператор–режисер); *особливості мислення* цього фахівця, які полягають у конкретності й активності та складаються з певних типів мислення – практичне, образно-логічне, творче (розділ навчальної програми «Ключові аспекти телерепортажу»); *партнерські взаємодії* з оператором; *урахування умов* на місці події та *редакційних вимог* до сюжету: пізнавальний компонент професійного мислення – практичне й діалектичне мислення (розділ «Робота на місці подій»); високий темпоритм, мобільність і гнучкість *мовномисленнєвих процесів*; раціональне усвідомлення й відображення дійсності – *операціональний компонент* професійного мислення телевізійних репортерів, необхідний при оперативному відображенні екстремальних подій та ситуацій, важливості деталей у відборі ключових кадрів (розділ «Подача екстрених новин»).

У курсі «Основи режисури» акцент було зроблено на: *співпраці* режисера з

журналістом над інформаційними жанрами, розподілом і суміщенням функцій режисера й оператора в роботі телерепортера шляхом розвитку пізнавального компонента професійного мислення – творче й діалектичне мислення (розділ «Режисура інформаційних жанрів»); *мові екрану* і його складових (кадр, план, ракурс тощо) з метою органічного поєднання вербальної й невербальної інформації на екрані – звуко-зорове мислення як елемент професійного (розділ «Мова екрану»); *точній деталізації відеоряду* для створення подієвого, тематичного й проблемного репортажу – практичне та звуко-зорове мислення, робота з різними елементами й кодами мови (розділ «Режисура репортажу»).

У курсі «Операторська майстерність» увагу було приділено *візуальності мислення* телевізійного репортера, адже звуко-зоровість – головний елемент складного механізму впливу на емоційну сферу телеглядача. Останнім часом спостерігається зростання ролі відеоряду на телебаченні (у тому числі в інформаційних програмах), який допомагає відображати реальну дійсність і за допомогою видовищності екрану подавати аудиторії першу оцінку актуальних подій (розділ «Зображення на екрані – це образ дійсності, а не сама дійсність»). Також до обов'язків телерепортера належить уміння грамотно ставити завдання перед оператором, а значить необхідно володіти знаннями про відеозйомку, технічні і творчі прийоми, якими користується оператор у своїй професійній діяльності (розділ «Зображення на екрані – це образ дійсності, а не сама дійсність»).

Усі запропоновані нами теми та напрями щодо формування професійного мислення майбутніх телевізійних репортерів пов'язані між собою, створюють інтегративно-змістовні блоки і в дослідженні повною мірою були реалізовані у спецкурсі «Основи професійного мислення майбутніх телевізійних репортерів». Зазначимо, що деякі теми зазначеного спецкурсу стосувалися безпосередньо екранного виміру професії телевізійного репортера й обґрунтуванню необхідності та значущості усвідомлення природи відеозображення як головного носія інформації у відеосюжеті. Так, при вивченні теми «Організація зображувально-виражальних складових мови екрана в роботі телерепортера як елемент системи професійного мислення (звуко-зоровість, екранність)» акцент було зроблено на проблемах діалектики звуко-зорового образу в телевізійній журналістиці, складності й неоднозначності процесу сприйняття й розпізнавання екранної інформації глядачем, а також персоніфікації інформації у вигляді телерепортера в кадрі й за кадром, а також засобом інтерв'ю. Крім того, акцентувалась увага на звуко-зоровості мислення як специфічного компонента професійного мислення телевізійних репортерів.

Одним з аспектів вивчення теми «Основи режисерського й операторського мислення в роботі телерепортера-журналіста» було визначення широти професійного мислення як інструмента оновлення знання, підвищення кваліфікації, знаходження оригінальних засобів рішення операторських та режисерських завдань у роботі телевізійного репортера, часткової спеціалізації оператора й режисера в професії телевізійного репортера.

Особливу увагу було приділено проблемі визначення мислення оператора й

режисера як способу створення образу події за допомогою моделювання, побудови й чергування кадрів зображення, більш детально розглядались аспекти роботи оператора й режисера як складових професійної моделі телевізійного репортера. Були враховані стандарти створення сценарно-режисерської експлікації й монтажного листа відеосюжету, а також відеомонтажу як суміжної професійної навички.

Таким чином, у зв'язку з підвищенням ролі зорового ряду на екрані особливою характеристикою професійного мислення телевізійного репортера має стати звуко-зоровість, тобто моделювання на місті подій не тільки текстової структури репортажу, але й викладення його глядачеві у логічній послідовності визначених та вибудованих кадрів. Усе це належить до режисерсько-операторських аспектів роботи телерепортера та формування специфічних навичок, зокрема на основі інтеграції наукового знання. Для забезпечення цього процесу слід зміцнювати міждисциплінарні зв'язки, що й здійснювалося у ході експериментального навчання майбутніх телевізійних репортерів шляхом включення у програми фахових дисциплін спеціальних змістовно-інтегративних блоків з визначеними міждисциплінарними зв'язками, складання глосарію телевізійного репортера та через новий спецкурс.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бекренев А. Многоступенчатые структуры интегрированных систем образования / А. Бекренев, В. Михелькевич // Высш. образование в России. – 1996. – №3. – С. 37 – 50.
2. Болотов В. Компетентностная модель: от идеи к образовательной программе / В. Болотов, В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С. 9 – 11.
3. Лісневська А.Л. Формування професійного мислення майбутніх телевізійних репортерів у процесі фахової підготовки : дис. канд. пед. наук. : 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / Аліна Леонідівна Лісневська. – Луганськ, 2011. – 324 с.
4. Михайлін І. Л. Основи журналістики : підручник / Ігор Леонідович Михайлін. – К. : ЦУЛ, 2003. – 284 с.
5. Москаленко А. З. Теорія журналістики : підручник / Анатолій Захарович Москаленко. – К. : Експрес-об'ява, 1998. – 334 с.
6. Свитич Л. Г. Проблемы подготовки журналистов (Итоги социологического исследования) / Л. Г. Свитич, А. А. Ширяева // Вестн. МГУ. Сер.10. Журналистика. – 2003. – № 5. – С. 15 – 19.
7. Свитич Л. Г. Профессия – журналист : учеб. пособие / Луиза Григорьевна Свитич. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 255 с.
8. Цвик В. А. Телевизионная журналистика : история, теория, практика : учеб. пособие / Валерий Леонидович Цвик. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 382 с.

В статье сосредоточено внимание на режиссерско-операторских аспектах подготовки телевизионных репортеров, которая может осуществляться благодаря укреплению междисциплинарных связей в процессе обучения.

Профессиональной деятельности телевизионных репортеров свойственны высокий уровень ситуативности, комплексный подход к решению задач с использованием не только журналистских, но режиссерских и операторских знаний и навыков. В связи с повышением роли зрительного ряда на экране, особой характеристикой профессионализма телевизионного репортера должна стать звуко-зрительность, то есть представление телерепортажа у логической последовательности выстроенных и отобранных кадров. В статье определяются центральные понятия в содержании профессиональных дисциплин, составлен глоссарий телевизионного репортера, что будет способствовать структурированию понятий и связей в области телевизионной журналистики, режиссуры, операторского мастерства, а также непосредственно телевизионного репортерства.

Ключевые слова: телевизионный репортер, звуко-зрительность, зрительный ряд, междисциплинарные связи, качество высшего профессионального образования.

The article deals with the direction and operator art aspects of professional training of prospective TV-reporters, which is made due to strengthening of interdisciplinary relations in the process of teaching. The high level of situativity, complex approach to problem-solving, using not only journalistic, but also film director and camera operator knowledge and skills are peculiar to the TV-reporter professional activity. In correlation with increasing role of visual sequence on screen, the peculiar characteristic of professionalism of TV-reporter should be audio-visuality, what means the presentation of TV-report in logical sequence of defined and construed shots. In the article the core notions in a content of professional disciplines are defined, a glossary of TV-reporter which could help to structure the notions and relations in such branches as TV-journalistic, direction, operator art and also directly TV-reporter work is compiled.

Key words: TV-reporter, audio-visuality, visual sequence, interdisciplinary relations, quality of higher professional education.

Стаття надійшла до редакції 10.03.2015

Прийнято до публікації 16.03.2015